

LARS FIMMERSTAD OM

Stalins hovmördare och urmänniskan

Det var inte så länge sedan Stalin fortfarande satt uppklistrad tillsammans med Marx, Engels och Lenin i den yttersta vänsterns logotyper också i Sverige. Och tro det eller ej – KPML(r) är en organisation, som fortfarande ger ut skrifter som hyllar Stalin och försvarar Moskvarättegångarna 1937 och de uppdiiktade anklagelserna mot de dömda i skenprocesserna.

Efter Sovjetunionens fall har dock de flesta människor fått en insikt i det när nog ofattbara antalet människoliv som Stalin lyckades förbruka under sina två decennier som sovjetisk allhärskare. 20 miljoner är den mycket runda siffra som Simon Sebag Montefiori stannar för i sin nyutkomna Stalin. The Court of the Red Tsar, som ligger på toppen av försäljningslistorna för facklitteratur i de anglosaxiska länderna just nu.

Montefioris bok är dock inte i första hand ett ondskans räknestycke, den matematiken har andra gjort före honom. Inte heller är den ett inlägg i den nära nog teologiska diskussionen om den nazistiska förintelsen innebar en ondska i en särklass, inte ens jämförbar med Stalins numerrätt överlägsna massmord.

Klart framstår det att Stalins dödande var hans främsta politiska verktyg, för dem som läst Sebag Montefioris dryga sexhundra sidor. Med ökande frimodighet fann Stalin att döden kunde lösa alla hans svårigheter, även de mest vardagliga, som en allt för pratsam fru till någon av hans magnater. – Döden löser alla problem.

Ingen man, inget problem, som han själv uttryckte saken.

Sebag Montefiore har gett en hittills oöverträffad skildring av massmörarens vardag. Han har fått tillgång till hittills okänt material i ryska arkiv, bland annat opublicerade minnesanteckningar och memoarer från de som stod Stalin närmast. Han har också intervjuat barn och barnbarn till de potentater som fanns i Stalins krets. Märkligt nog förde det lilla hovet, ständigt decimerat genom Stalins mordlust, noggranna anteckningar och dagböcker och brevväxlade intensivt, allt arkiverat. Dessutom spionerade högste säkerhetschefen Beria på alla och telefonsamtal avlyssnades och skrevs ut. Det gör att boken ger kusligt levande, ofta av flera källor beskrivna, situationer från

vardag och fest i den stalinistiska kretsen. Den var en slags grotesk storfamilj, som levde ett hermetiskt avskuret liv i lyx och överflöd i palatsen inom Kremles murar, eller ute på sina mångtaliga datjor och före detta tsaristiska sommarslott.

MORD PÅ BETING

Mord och tortyr var en av de huvudsakliga verksamheterna i denna krets. Att tillhöra den innebar i regel också att själv sluta med ett skott i nacken. Stalins hov får en grotesk likhet med historien om de tio små negerpojkar. Endast Stalins egen död 1953 räddar de sista överlevande – ”järnaschlet” Molotov, Malenkov, Krustjev och Beria. Den senare dock mördad av de övriga sedan Stalin äntligen själv givit upp andan.

Det stora imperiet styrdes i fred och krig huvudsakligen genom beslut fattade under Stalins ständigt pågående nattliga supkalas, som ingen potentat vågade utbli från. Under de värsta terrorkampanjerna skickades ledande medlemmar av den inre kretsen ut på massmordsexpeditioner i väldet, försedda med kvoter på hur många som skulle mördas respektive deporteras till Gulag. 60 000 skjutna och 300 000 deporterade ansågs vara lagoma proportioner.

Även om den inre kretsen inte personligen kunde mörda eller tortera 20 miljoner människor, drog sig många, som Beria eller Jesjov, inte för att själva roa sig i tortyrkamrarna så gott de hann med speciellt celebra offer. Stalin själv nöjde sig med att på fyllekalasen låta sina bödlar gång på gång härma de dödsdömdas gråt och böner om nåd före nackskottet – medan han vred sig av skratt.

Sebag Montefiore ger en kväljande bild av massmördarnas privata sfär. Ja, där finns en ondskans banalitet, för att använda Arendts nötta fras om Hitler. Här är den stegrad till en burlesk fars, en dance macabre, ibland även bokstavligen talat. Stalin roades mycket av att framåt de vodkadränkta småtimmarna tvinga politbyråmedlemmarna att dansa med varandra till skrällande

tora språng

grammofonmusik. Till de sorgligaste insikter en bok som denna ger oss hör att inga fakta biter på dem som ännu tror på Stalin. En lärdom som vi tvingas tillämpa på de många andra mördarsekter som idag hemsöker vår jord. Verkligheten gäller inte som argument i en tid som fortsätter att hemsökas av så många trosvissas missdåd.

URMÄNSKLIG IDYLL

Efter detta 1900-talets skräckkabinett kan urmänniskornas liv verka rena idyllen. Kunskapen om de förhistoriska människorna har under de senaste åren ständigt flyttat tillbaka gränserna för det vi menar med högtstående mänskligt beteende. Till och med gränsen för vad som ska menas med historisk tid har förskjutits. Den häpnadsväckande upptäckten 1994 av Chauvet-grottan visade ju att människor kunde skapa skickliga målningar av djur inte för omkring 20 000 år sedan utan redan för 35 000 år sedan. Målningarna finns nu genom det franska kulturdepartementets försorg utlagda på webben – www.culture.fr/culture/arcnat/chauvet/en/.

Den engelske arkeologen och författaren Steven Mithen väljer för sin del världen för 20 000 år sedan, då den senaste istiden nådde sitt maximum, som utgångspunkt för vad han betecknar som Historien i After the Ice. A Global Human History 20 000–5 000 BC. Före det gjorde människor ungefär det samma årtusende efter årtusende. Men efter den senaste istidens maximum börjar den kumulativa utveckling av kunskap och teknik som ännu pågår.

Mithen låter en fiktiv resenär beresa hela den bebodda planeten mellan 20 000–5 000 före vår tid. Framställningen ger lekmannen en syntes av vad arkeologi, genetik, klimatforskning och andra samverkande vetenskaper idag kan säga om den period då språnget mot civilisationen togs.

Det börjar med allt bättre verktyg och slutar med att större delen av mänskligheten, inbegripet vi nordbor, lever av jordbruket.

Mithens fångslande framställning syftar till att, med utgångspunkt från vad som grävs fram ur jorden och iskärnor borrar ur glaciärerna, få svunna världar att framträda för våra sinnen med skällande hundar, stinkande soptippar och grönskande skogar eller viltrika stäpper.

GENSTUDIER

Historikernas moderna hjälpvetenskaper har fått Homo Sapiens tidiga historia att långsamt framtona som ett

fotografi i framkallningsbadet. En fullständig bild kan vi givetvis aldrig få, men en allt tydligare.. Nyligen hittades i Afrika en 160 000 år gammal skalle av en modern människa som inte hade väckt uppmärksamhet om han promenerat på en gata i en nutida stad.

För 80 000 år sedan började denna moderna människa sprida sig ut ur Afrika för att sedan fylla hela världen. Alla icke afrikanska människor härstammar från dessa första pionjärer som lämnade Afrika, säger befolkningsgenetikern Stephen Oppenheimer i sin nyligen utkomna *Out of Eden. The Peopling of the World*.

Speciellt fångslande är Oppenheimers rekonstruktion av hur flockar av människor på bara 10 000 år tog sig längs den långa kustvägen från Mellanöstern via Indien och Sydostasien till Australien. Han menar sig till och med ha funnit en överlevande befolkning på en ö i Malaysia, som genetiskt knyter ihop de australiensiska aboriginerna med ursprunget i Afrika.

Lärdomen av de genetiska studierna är att eskimåer på Grönland och aboriginer i Australien är närmare släkt än många afrikanska befolkningsgrupper – de som blev kvar – är med varandra idag. Stephen Oppenheimer ansluter sig därmed också till den numera ganska välkända tanken på allas vår afrikanska urmamma som levde för över 10 000 år sedan i Afrika. Vilken vacker och för var humanist välkommen tanke – alla vi levande människor är släktingar!

Lars Fimmerstad (lars.fimmerstad@telia.com) är frilandskribent.

BOKFAKTA

Simon Sebag Montefiore
Stalin. The Court of the Red Tsar
Weidenfeld & Nicolson, London 2003

Steven Mithen
After the Ice. A Global History 20,000–5,000 BC
Förlag: Weidenfeld & Nicolson, London 2003

Stephen Oppenheimer
Out of Eden. The Peopling of the World
Constable, London 2003